

DERLEME

Türkiye’de Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Depresif Belirti Şiddetinin Sistematik Gözden Geçirilmesi ve Metaanalizi

Systematic Review and Meta-analysis of Depressive Symptom Severity of Employed and Unemployed Women in Turkey

Eylem YILMAZ¹ , Enes UYAR² , Fatma YILDIZ³ , Ferhan DEREBOY⁴

¹Yeditepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, Türkiye

³İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, İzmir, Türkiye

⁴Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Aydın, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu sistematik derlemenin amacı Türkiye’deki kadınların çalışma durumlarının depresif belirti şiddeti üzerindeki etkisini incelemektir.

Yöntem: Konu ile ilişkin çalışmalara ulaşmak için YÖK Tez Merkezi, ULAKBİM, Web of Science ve Scopus veri tabanlarında arama yapılmıştır. Çalışmalar dâhil etme kriterleri arasında; araştırma makalesi ya da tez çalışması olması, örneklemin çalışan ve çalışmayan kadın popülasyonunu temsil edici nitelikte olması, depresif belirti ölçümünün Türkçe’de geçerli ve güvenilir olduğu gösterilmiş öz bildirim ölçekleriyle gerçekleştirilmesi, çalışma sonuçlarının Türkçe ya da İngilizce dilinde bildirilmiş olması yer almaktadır.

Bulgular: Veri tabanlarında yapılan arama sonucunda toplam 283 çalışmaya ulaşılmıştır. Dâhil etme ve dışlama kriterlerine göre metaanalize dâhil edilen çalışma sayısı 10 olmuştur. Birincil çalışmalarda bildirilen kadınların çalışma durumunun depresif belirti şiddeti üzerindeki etkisi

rastgele etkiler metaanalizi yöntemiyle R 4.0.1 programı üzerinden meta ve metafor paketi kullanılarak analiz edilmiştir. Metaanaliz sonucuna göre, Türkiye’deki kadınların çalışma durumlarının depresyon puanları üzerinde küçük ve anlamlı olmayan bir etkisi olduğu bulunmuştur ($g = -0,13$ %95 Güven Aralığı $GA[-0,41; 0,14]$). Çalışmalar arasında yüksek düzeyde heterojenlik olduğu görülmüştür ($I^2 = %90,3$ %95 $GA [84,3; %94]$). Heterojenliğin kaynağını belirlemeye yönelik metaregresyon analizleri sonucunda; örneklem büyüklüğünün ($R^2 = %0,00$) ve çalışmanın yapıldığı yılın ($R^2 = %5,58$) heterojenliği açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür.

Sonuç: Bulgular kadınların çalışma durumunun depresif belirtileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çalışan kadın, çalışmayan kadın, depresyon, Türkiye

ABSTRACT

Introduction: Depression which is one of the mood disorders, causes a decrease in the work that requires participation during the day, and affects interpersonal relationships. It is known to be a fairly common mental disorder, especially among women. The aim of this systematic review is to investigate the effect of women’s employment status on the severity of depressive symptoms in Turkey.

Method: We searched the databases of YÖK Thesis Center, ULAKBİM, Web of Science and Scopus to detect those studies aiming to compare the employed women with housewives in terms of the depressive symptoms measured with validated self-report scales in Turkish.

Results: Of the 283 studies reported in Turkish or English as an article or dissertation, 10 met the inclusion criteria for meta-analysis. The random effects meta-analysis conducted with R 4.0.1, meta and metafor package

revealed a slight and statistically nonsignificant effect of the employment status on women’s depressive scores ($g = -0.13$ 95% Confidence Interval [CI] $[-0.41, 0.14]$). Heterogeneity between studies was estimated at a high level ($I^2 = 90.3\%$ 95% CI $[84.3\%, 94\%]$). Results of the meta-regression analyses implied that neither the sample size ($R^2 = 0.00\%$) nor the publication year ($R^2 = 5.58\%$) were among the main sources the heterogeneity. The findings suggest that the risk of having depressive symptoms is nearly same in employed women as in housewives.

Discussion: Hence, employment status is unlikely to be among the main factors leading to relatively higher prevalence of depression among women.

Keywords: Depression, employed women, Turkey, unemployed women

Cite this article as: Yılmaz E, Uyar E, Yıldız F, Dereboy F. Türkiye’de Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Depresif Belirti Şiddetinin Sistematik Gözden Geçirilmesi ve Metaanalizi. Arch Neuropsychiatry 2023;60:178–184.

GİRİŞ

Depresyon, gün içinde yapılması gereken işlerde azalmanın görüldüğü, kişilerarası ilişkileri etkileyen ve yapılan işlerdeki verimi düşüren en yaygın psikolojik rahatsızlıklardan biridir (1,2). Yapılan büyük ölçekli bir çalışmada Amerika Birleşik Devletleri’nde depresyonun yaşam boyu prevalansı %16,2 olarak saptanmıştır (3). Ülkemizde yapılan bir çalışmada

ise Binbay ve ark. (2014) farklı şehirlerden elde edilmiş yaygınlık bulguları doğrultusunda Türkiye’de kadınlarda depresyon prevalansının %7,3–%42,2 arasında olduğunu bildirmiştir (4). Bu kadar geniş bir yaygınlık aralığının nedeni, çalışma örnekleminin ergenlik, menopoz ve gebelik gibi farklı yaşam evrelerindeki katılımcılardan oluşmasıdır.

Yazışma Adresi: Eylem Yılmaz, Yeditepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye • **E-posta:** i.eylemyilmaz4@gmail.com

Geliş Tarihi: 18.03.2022, **Kabul Tarihi:** 05.09.2022, **Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 05.05.2023

©Telif Hakkı 2022 Türk Nöropsikiyatri Derneği - Makale metnine www.noropsikiyatrisiivi.com web sayfasından ulaşılabilir

Öne Çıkan Noktalar

- Türkiye'deki kadınların çalışma durumlarına göre depresif belirtileri değerlendirilmiştir.
- Çalışma bu konudaki ilk metaanaliz çalışmasıdır.
- İki grubun depresif belirtileri arasındaki fark $g=-0,13$ %95 GA [-0,41, 0,14] olarak hesaplanmıştır.
- Özet etkinin güven aralığı sıfırı çaprazlamıştır, fark küçük etki boyunda ve anlamsızdır.
- Kadınların çalışma durumlarının depresyon puanları üstünde küçük ve anlamlı olmayan etkisi vardır.

Genetik yatkınlık, düşük eğitim düzeyi, kadın olma, sosyal ağların zayıf olması ve işlemselliği etkileyen diğer bozukluklar gibi birçok faktör depresyonun oluşumunda rol oynar (5). Pek çok psikopatolojide olduğu gibi depresyonda da cinsiyet faktörü önemlidir. Cinsiyet hormonlarının farklılığı cinsiyetler arası biliş, duygu ve davranışsal farklılıklara neden olabilir (6).

Günlük yaşantı insanlara farklı roller ve bu rollerle ilişkili görev ve davranış örüntüleri yüklemektedir. Bir işte çalışıyor olup olmama bu rollerden bir tanesidir. Çalışmayan kadınlar, ev ve aile işleriyle ilişkili uğraşlarla meşgul olurken, çalışan kadınlar bunlara ek olarak iş yaşantısı ile ilgili bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalabilmektedir. İş yaşamına katılım, kadınlar arasında yıllar geçtikçe artan bir durumdur. Bu yaşantının kadınlara ekonomik anlamda bağımsızlık ve sosyalleşme gibi bazı olumlu etkileri olmakla birlikte olumsuz etkileri de olabilmektedir. Taciz, düşük ücretle çalışma, cinsiyet ayrımcılığı gibi çeşitli durumları bu sorunlar arasında saymak mümkündür (7,8). Bahsedilen sebepler her iki grubun da birbirinden farklı stres kaynakları ile karşı karşıya geldiğine ve algılanan stresin çalışma durumu fark etmeksizin ruh sağlığı üzerinde olumsuz sonuçlar yaratabileceğine işaret etmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020 verilerine göre 30 milyonu aşkın kişi iş gücüne katılırken, erkeklerin %67,6'sı ve kadınların %30,8'i iş gücüne katılmaktadır. Bir başka deyişle, erkeklerin üçte ikisi iş gücüne katılırken kadınlarda bu oran üçte birden daha azdır (9). Kadınların iş hayatına erkeklerden daha az dâhil olmalarının nedenleri arasında eğitim düzeyi, çocuk bakımı, cinsiyet ayrımcılığı ve kültürel faktörler gibi çeşitli faktörler sayılabilir (10). Ayrıca, 2018 yılı TÜİK verilerine göre, kadınların yıllık ortalama düzenli brüt ücret kazancı 43.866 TL iken erkeklerin 47.515 TL'dir (11). Hemen hemen aynı işleri yapıyor ve aynı sürede çalışıyor olmalarına rağmen cinsiyetler arasındaki %10'luk bu ücret farkı dikkat çekmektedir. Özetle, kadınlar iş yaşamında erkeklere göre daha az yer almaktadır. Bununla birlikte, çalışan kadınlar erkeklere oranla daha düşük ücretler karşılığında çalışmaktadır. Tüm bunlar, çalışan kadınların iş yaşamındaki stresten etkilenebileceğine işaret etmektedir.

Uluslararası alanyazında çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında görülen depresif belirti şiddetinin farklılığına odaklanan çalışmalar mevcuttur. Bu konuyu ele alan bazı çalışmalar iki grup arasında depresif belirti şiddeti yönünden herhangi bir farklılık olmadığını rapor ederken (12,13), bazı çalışmalar çalışmayan kadınların daha şiddetli depresif belirtiler deneyimlediğini (14–18), bazı çalışmalar ise çalışan kadınların daha şiddetli depresif belirtiler deneyimlediğini (19) bildirmektedir. Kadınların ve erkeklerin çalışma durumları, medeni durumları, çocuk sahibi olma durumları, algıladıkları kontrol düzeyleri ile ruh sağlığı ölçümleri arasındaki ilişkiyi inceleyen, toplam örnekleme 3543 kişiden oluşan üç

farklı çalışmanın karşılaştırıldığı bir derleme çalışmasında; üç çalışmadan ikisinde ev hanımlarının, birinde ise çalışmayan kadınların daha fazla ruhsal problem yaşadıkları belirlenmiştir (20).

Söz konusu derlemenin görece geçmiş araştırmaları ele almış olması ve güncel durumu yansıtmaya yönünden zayıf kalması yeni bir sistematik derleme çalışmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de bu konuda yapılmış farklı araştırmaların bulgularının derlendiği çalışmaya rastlanmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla, Türkiye'de yaşayan kadınlarda iş yaşamına dâhil olmanın ruh sağlığına olan etkisi hakkında sistematik bir derleme ve metaanaliz gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

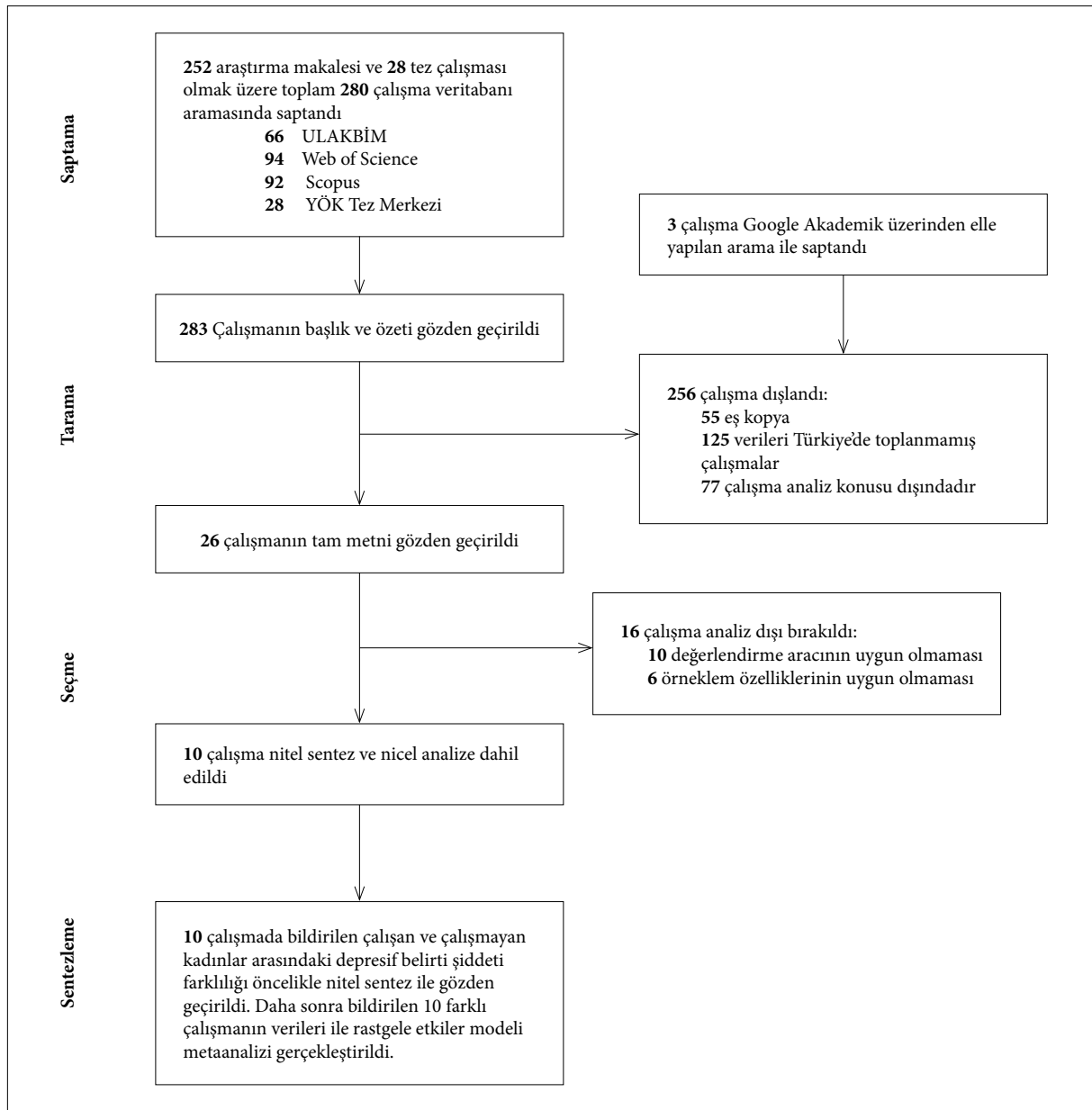
YÖNTEM

İlgili alanyazını tarama sürecinden önce, proje protokolü PROSPERO arşivine kaydedilmiştir (kayıt numarası: CRD42021231576). Sistematik gözden geçirme çalışması, PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses / Sistematik Gözden Geçirmeler ve Metaanalizlerde Bildirilmesi Yeğlenen Noktalar) kılavuz alınarak gerçekleştirilmiştir (21). Alanyazın taraması "çalışan ve çalışmayan kadın" anahtar kelimesiyle YÖK Ulusal Tez Merkezi ve "depresyon" ve "çalışan ve çalışmayan kadın" anahtar kelimesiyle ULAKBİM veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde yapıp yurt dışında yayımlanmış çalışmalara ulaşabilmek adına "depression AND employed women AND unemployed women" ("depresyon" ve "çalışan kadın" ve "çalışmayan kadın") anahtar kelimesiyle yayın dilinin İngilizce ya da Türkçe olması sınırlandırılması getirilmiştir. Scopus ve Web of Science veritabanları taranmış ve kelimelerin uygunluğu Medical Subject Headings (MeSH) veritabanı üzerinden kontrol edilmiştir. Daha önce ülkemizde bu konuda bir derleme çalışmasının olmaması sebebiyle herhangi bir zaman sınırlaması belirlenmemiş ve geçmişten taramanın gerçekleştirildiği Aralık 2020 tarihine kadar yapılmış tüm çalışmalar incelenmiştir. Üç araştırmacı seçilen veri tabanlarını belirtilen anahtar kelimeler ile taramıştır. Makale başlıkları ve özet okumalarından yola çıkılarak yapılan elemelerin ardından, dâhil etme ve dışlama kriterleri göz önüne alınarak kalan çalışmaların tam metin okuması iki araştırmacı tarafından üstlenilmiştir. İki araştırmacı arasında dâhil etme kararındaki uyuma yüksek düzeyde hesaplanmıştır ($\kappa=0,85$). Uyuşmazlık halinde üçüncü araştırmacının değerlendirmesine göre dâhil etme ya da dışlama kararı verilmiştir.

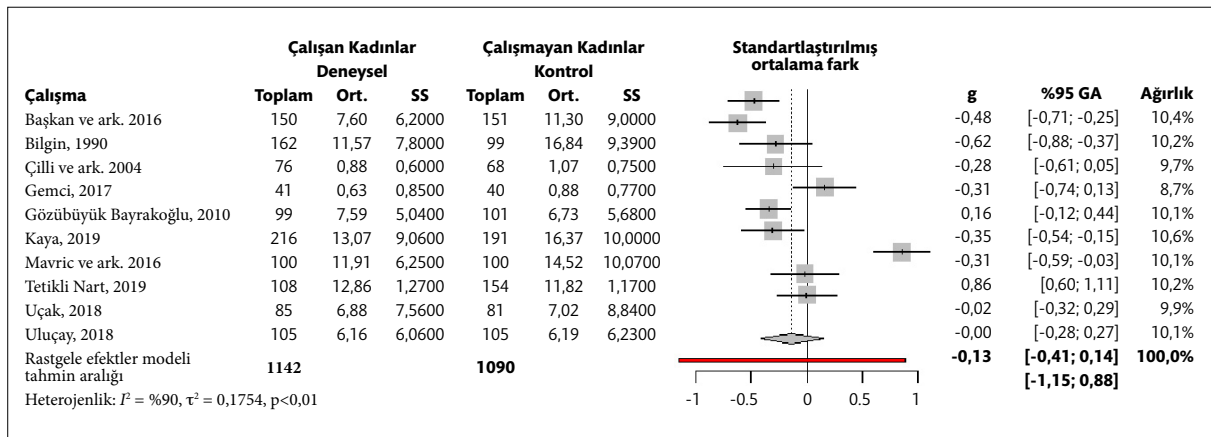
Çalışmaların Seçimi

Çalışmaları dâhil etme kriterleri olarak aşağıdakiler dikkate alınmıştır: i) çalışmanın Türkçe ya da İngilizce dillerinde yazılmış olması, ii) Türkiye'de yapılmış araştırma makalesi ya da tez çalışması olması, iii) çalışma örnekleminin çalışan ve çalışmayan kadın gruplarının her ikisini de kapsamaması, iv) depresif belirti şiddetini değerlendirmede kullanılan ölçme araçlarının ülkemizde geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmış özbildirim ölçeklerinden oluşması ve v) çalışmanın örnekleminin klinik olmayan popülasyondan alınmış olması. Klinik örnekleme içeren çalışmaların dışlanmasının sebebi, depresif bozukluk tanısı alan bireylerin depresif belirti şiddetleri üzerinde çalışma durumu dışındaki diğer patolojik süreçlerin rol oynayabileceğinin düşünülmesidir.

Aşağıdaki kriterleri karşılamayan çalışmalar dışlanmıştır: i) Türkiye dışındaki ülkelerde yürütülmüş çalışmalar, ii) çalışma dilinin Türkçe ya da İngilizce olmadığı çalışmalar, yayının derleme makale, kitap bölümü ya da konferans bildirisi gibi türlerde olması, iii) çalışma örnekleminin hem çalışan hem de çalışmayan kadınları yansıtmaması, iv) depresif belirti şiddetini ölçmek için kullanılan değerlendirme araçlarının Türkiye örnekleminde geçerlik ve güvenilirliğinin kanıtlanmamış olması ya da v) özbildirim ölçeği dışında bir ölçme aracı olması (örneğin klinisyen değerlendirmesi ya da fiziksel ölçümler) ve vi) çalışma örnekleminin klinik popülasyondan seçilmesi bulunmamaktadır.

Şekil 1. Türkiye'de çalışan ve çalışmayan kadınların depresif belirti şiddetini inceleyen araştırmaların derleme süreci.

Şekil 2. Türkiye'de çalışan ve çalışmayan kadınların depresif belirti şiddetini inceleyen araştırmaların meta-analizi (Forest Chart). Ort: Ortalama; SS: Standart Sapma

Belirlenen dâhil etme ve dışlama kriterleri göz önünde tutularak metaanalize alınan çalışmalarla ilgili akış diyagramı Şekil 1'de gösterilmektedir.

Veri Analizi

Bu çalışmaya dâhil edilen araştırmaların metaanalizi R 4.0.1 programında "meta" ve "metafor" paketleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Birincil çalışmaların etki boylarının ve özet etkinin belirlenmesinde Hedges'in (1981) önerdiği g parametresi esas alınmıştır (22). Bunun sebebi küçük örneklerde Cohen d ile popülasyon etki boyunun abartılı biçimde hesaplanarak yanlışlığa neden olabilmesidir (23). Etki boyu hesabı yapılırken kontrol grubu olarak çalışmayan kadınlar belirlenmiş olup, Hedge g değerinin pozitif olması çalışan kadınlarda daha şiddetli depresif belirtilerin olduğunu ifade etmektedir. Çalışma durumunun Türkiye'deki kadınların depresif belirti şiddeti üzerindeki etkisinin tek bir etki boyu olmasından ziyade bir ortalama etrafında normal dağılım gösteren etki boyu değerleri olabileceği öngörüldüğü için metaanalizde rastgele etkiler (random effect) modeli kullanılmıştır. Elde edilen g cinsinden etki boylarının yorumlanmasında Cohen'in (1988) d için önerdiği standartlar kılavuz alınarak, 0,20 ile 0,49 arasındaki g değerleri küçük, 0,50 ile 0,79 arasındaki değerler orta, 0,80 ve üstündeki değerler büyük etki olarak yorumlanmıştır (24). Metaanalize ilişkin orman grafiği Şekil 2'de verilmiştir. Heterojenlik değerlendirmesi için çalışmalar arası varyans (τ^2) hesaplamaları REML (restricted maximum likelihood - kısıtlı maksimum olabilirlik) yöntemiyle, %95 güven aralığı (GA) ise Hartnupp-Knapp yöntemiyle hesaplanmıştır. Çalışmalar arasındaki heterojenliğin oranını gösteren I^2 , değerleri Higgins ve ark.'nın (2003) önerdiği standartlar doğrultusunda ihmal edilebilir (I^2 =%0-25), düşük (I^2 =%26-49), orta

(I^2 =%50-74) veya yüksek (I^2 =%75-100) olarak değerlendirilmiştir (25). Heterojenliğin olası kaynaklarını değerlendirmek için yayın yılı ile örneklem büyüklüğü değişkenleri ortalama değerlere göre yeniden kodlanarak (mean centring) metaregresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Türkiye'de yapılmış, örneklemi çalışan ve çalışmayan kadınların oluşturduğu sistematik gözden geçirme çalışmasına dâhil edilen 10 çalışmaya ilişkin betimsel özellikler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Dâhil edilen 10 çalışmanın (26-35) dördünün örneklemini İstanbul'da yaşayan kadınlar arasından çekilmiştir. Kalan çalışmalarda ise Ankara, Adana, Antalya, Denizli ve Konya'daki kadınlardan veri toplanmıştır. Yalnızca bir çalışmanın örneklemini Türkiye genelindeki kadınlardan oluşturmaktadır. Depresif belirti şiddetini ölçmek amacıyla çalışmaların büyük bir çoğunluğunda (%70) Beck Depresyon Envanteri kullanılmış olup kalan üç çalışmanın birinde Belirti Tarama Listesi (SCL-90), birinde bu ölçeğin kısa formu olan Kısa Semptom Envanteri, birinde ise Depresyon-Anksiyete-Stres Ölçeği kullanılmıştır. Beck Depresyon Envanteri haricindeki ölçeklerin yalnızca depresyon alt boyutundan alınan puanlar analize dâhil edilmiştir. Bireysel çalışmaların bildirdikleri etki boyları kullanılarak Türkiye'deki kadınların çalışma durumunun depresif belirti şiddeti üzerindeki etkisini incelemek amacıyla metaanaliz gerçekleştirilmiştir.

Metaanalize dâhil edilen 10 çalışmanın toplam katılımcı sayısı 2232'dir (%51,12 çalışan kadın, %48,88 çalışmayan kadın). Metaanaliz sonucuna

Tablo 1. Metaanalize dâhil edilen 10 çalışmanın betimsel özellikleri

Çalışmanın yazarı ve yılı	Katılımcıların yaşadığı il	Kullanılan değerlendirme aracı	Örneklem büyüklüğü	Bulgular
Başkan ve ark, 2016	Denizli	Beck Depresyon Envanteri	301 kadın (150 çalışan, 151 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p<0,001**
Bilgin, 1990	Adana	Beck Depresyon Envanteri	261 kadın (161 çalışan, 99 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p<0,001**
Çilli ve ark, 2004	Konya	Belirti Tarama Listesi (SCL-90)	144 kadın (76 çalışan, 68 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p>0,05
Gemci, 2017	İstanbul	Kısa Semptom Envanteri	81 kadın (41 çalışan, 40 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p>0,05
Gözübüyük Bayraktaroğlu, 2010	İstanbul	Beck Depresyon Envanteri	200 kadın (99 çalışan, 101 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p>0,05
Kaya, 2019	Türkiye geneli	Beck Depresyon Envanteri	407 kadın (216 çalışan, 191 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p<0,001**
Mavric ve ark, 2016	Ankara	Beck Depresyon Envanteri	200 kadın (100 çalışan, 100 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p<0,05*
Tetikli Nart, 2019	İstanbul	Beck Depresyon Envanteri	262 kadın (108 çalışan, 154 çalışmayan)	Çalışan > Çalışmayan p>0,05
Uçak, 2018	İstanbul	Beck Depresyon Envanteri	166 kadın (85 çalışan, 81 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p>0,05
Uluçay, 2018	Antalya	Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği	210 kadın (105 çalışan, 105 çalışmayan)	Çalışmayan > Çalışan p>0,05

* p<0,05, **p<0,001.

Tablo 2. Metaregresyon analizlerinin sonuçları

Modeller	Kovaryantlar	B	sh (B)	z	p (z)	τ^2 (sh)	Residüel I^2	R ²
Model 1	intersept	-0,1335	0,1367	-0,9762	0,3290	0,1656 (0,0971)	%89,63	%5,58
	yayın yılı	0,0199	0,0154	1,2909	0,1967			
Model 2	intersept	-0,1326	0,1487	-0,8921	0,3723	0,1992 (0,1130)	%90,99	%0,00
	örneklem büyüklüğü	-0,0004	0,0017	-0,2111	0,8328			

Yayın yılı ve örneklem büyüklüğü değişkenlerinin ortalamaları merkez alınarak yeniden kodlandıktan (mean centering) sonra analiz edilmiştir. sh: standart hata.

göre çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında gözlenen depresif belirti şiddeti arasındaki fark $g=-0,13$ %95 GA [-0,41; 0,14] olarak hesaplanmıştır. Özet etkinin güven aralığının sıfırı çaprazlamasından ötürü, çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında görülen farkın anlamlı olmadığı görülmektedir.

Metaanalize dâhil edilen çalışmaların örneklem hatasına bağlı olarak gelişen varyans haricindeki gerçek heterojenlik değeri olan I^2 , %90,3 %95 GA [%84,3; %94] olarak hesaplanmış olup bu değer yüksek düzey heterojenliği göstermektedir.

Heterojenliğin olası nedenlerini araştırmak üzere çalışmaların yayın yılı ve örneklem büyüklüğü değişkenlerinin heterojenlik üzerindeki etkisi metaregresyon yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmaların yayın yılının değerlendirilmesindeki amaç zamanla yaşanan toplumsal değişimlerin (örneğin kadınların çalışma hayatına katılımı, çalışma koşullarındaki iyileşme vb.) etkisini inceleyebilmektir. Metaregresyon sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre çalışmaların yayın yılı ve örneklem büyüklüğü gözlenen etki boylarının heterojenliğini açıklamada yetersizdir (R^2 değeri sırasıyla %0,00 ve %5,58).

TARTIŞMA

Kadına özgü bazı özellikler, kadının depresyon riskiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu faktörlerden bir tanesi sosyokültürel etmenlerdir. Sosyal yaşantı herkese bir rol sağlamaktadır, her rolün avantajları olmakla birlikte dezavantajları da vardır (36). Çalışan kadın ya da ev hanımı olmak bu rollerden bazılarıdır. Depresyon düzeyleri bu iki gruba mensup kadınların kıyaslandığı konulardan biridir. Çalışan ve çalışmayan kadınlar arasındaki depresyon belirtilerinin farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular çeşitlidir. Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde gruplar arasında farklılığın bildirilmediği çalışmalarla birlikte, iki grup arasında depresif belirti şiddeti yönünden anlamlı farklılık tespit eden çalışmaların da mevcut olduğu görülmektedir (27,37-41).

Metaanaliz çalışmasının sonucunda, Türkiye'deki kadınların çalışma durumunun depresif belirti şiddetleri üzerinde küçük ve anlamlı olmayan bir etkisi olduğu saptanmıştır ($g=-0,13$). Buna göre kadınların bir işte çalışıp çalışmaması ve buna bağlı olarak edindikleri rollerin depresyon puanları üzerinde yok denecek kadar az ve anlamlı olmayan bir etkisi vardır. Çalışma durumunun depresif belirti şiddeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması hem kişi hem de çalışma durumu açısından değerlendirilebilir. Kişilerin bakış açısı, içinde buldukları yaşam şartlarını etkilemekte olup bu şartlar kişilere belirli roller biçmektedir. Bireylerin iyilik hallerini etkileyen şey rollerin niceliğinden çok, bu rollerin ne kalitede yaşandığı ile ilgilidir (42). Bir işe sahip olup olmamak bu açıdan bir farklılık yaratmayabilir. Bir diğer bakış açısı ise hem iş hayatının hem de çalışmanın getirmiş olduğu stres yaratıcı özellikler ile ilgilidir. Çalışan kadınların kazançlı olmasa da bir gelire sahip olması gelir dağılımında bir farklılık yaratmayabilir ve bu durum iki grup arasında benzerliğe yol açabilir. Daha düşük gelir getiren işlerde çalışma durumu kadınlara yeterli bağımsızlık ya da söz hakkı sağlamayabilir. Ayrıca çalışan kadın iş yerinde psikolojik şiddet (mobbing), düşük ücret karşılığı çalışma, cinsiyet ayrımcılığı gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir (7). Bir işe sahip olmayan kadınların hayatları görece daha tekdüze olabilmekte, ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmek kişinin kendisine zaman ayıramamayı getirebilmektedir. Ev ekonomisine katkı sağlayamama, sosyalleşme fırsatlarının azlığı çalışmayan kadınlarının karşılaşılabileceği durumlardan bazılarıdır (8). Hem iş hayatında yer almaya hem de yer almamaya ilişkin bu dezavantajlar, hemen her kadının stres doğuran olaylarla karşılaşılabileceğini göstermektedir. Nitekim tüm bunlar çalışma durumunun depresif belirtiler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmamasına ilişkin bir açıklama getirebilir.

Kadının ev dışında, ücret karşılığı çalışması, endüstri devriminden sonra gelen bir yeniliktir (43). Türkiye'de kadının çalışma yaşamında daha fazla yer almasının olumlu ve olumsuz etkileri mevcuttur. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadınların evin dışında çalışmasına en büyük engel, aile içindeki iş bölümü eşitsizliğidir. Maddi gerekçeler ile iş yaşamına katılan kadının hem evde hem de işte çalışması, problemlere neden olabilmektedir (44). Çalışan kadınların bir kısmı çocuk bakımı ve ev işleri konularında eşlerinden destek görememektedir. Ayrıca kadına ve erkeğe özgü iş ayrımı, kadına biçilen toplumsal roller, kadının fiziksel özellikleri, kadın eğitim düzeyinin düşük olması, kadın iş gücünün yetersiz olduğuna dair inanç, kadının çalışma yaşamının aralıklı oluşu, hemcinsleri arasında kadın dayanışmasının zayıf kalması gibi nedenlerle iş yaşamında cinsiyetler arası ücret farklılıkları görülmektedir (45). Tüm bu sayılan nedenler, Türkiye'de çalışan kadınlar arasında görülen depresif belirtilerin var olan güncel sosyokültürel durumundan kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, Türkiye'de çalışmayan birçok kadının aslında ev içerisinde emek verdiği bilinmektedir. Kadının ev içerisinde harcadığı emek, erkek iş gücünün ve toplumun üretimi açısından oldukça önemlidir (46). Çalışmayan kadın yemek yapma, temizlik, çocuk bakımı gibi ev içi işlerle ilgilenmektedir. Çalışma durumu fark etmeksizin her insan ortaya koyduğu emek karşılığında takdir edilme ihtiyacı duymaktadır. Çalışmayan kadın için bu takdir edilme eşin insafına kalmaktadır (28) ve bu ilişki kadınların ruh sağlığını etkilemektedir.

Genel olarak araştırmalar, çalışmayan kadınlarda depresif belirti şiddetinin çalışan kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tetikli Nart (2019) ise çalışmasında, her ne kadar istatistiki açıdan anlamsız bir sonuç olsa da, çalışan kadınların depresif belirti puan ortalamalarını çalışmayan kadınlardan daha yüksek olarak tespit etmiştir ve bu çalışmada gözlenen etki $g=0,86$ olarak bulunmuştur (33). Buna göre iki grup arasındaki farkın büyük olduğu yorumu yapılabilir. Tetikli Nart'ın (2019) bildirdiği sonucun farklılığına dair olası nedenler incelendiğinde çalışmanın yöntemsel özelliklerinin ve örnekleminin diğer çalışmalarla benzerlik gösterdiği görülmüştür (33). Çalışmanın analizdeki uç değer olmasının kaynağı netliğe kavuşturulamamıştır.

Bu çalışmada yer alan araştırmaların pek çoğunun örneklemini, büyükşehir merkezlerinde alan çalışmada çalışan ve çalışmayan kadınlardan oluşmaktadır. Sadece Kaya tarafından yapılan çalışmada, Türkiye genelindeki kadınlardan veri toplandığı bildirilmiştir (31). 2007 yılında Türkiye'de il ve ilçe merkezlerinde yaşayan 25 milyona yakın kadın varken, kasaba ve köylerde yaşayan kadınların sayısı 10 milyon civarındadır (47). Yani kırsal bölgelerde yaşayan kadın sayısı, il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kadın sayısının kabaca yarısı kadardır. Kırsal bölgelerde ikamet eden ve tarım sektöründe istihdam edilen kadınların da çalışan ve çalışmayan kadınların depresif belirti şiddetindeki farklılığı araştırırken göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kentlerde ve kırsal bölgelerde yaşayan kadınların depresif belirtilerini kıyaslayan yurtdışı kökenli çalışmalar mevcuttur (48-50). Alanyazın taraması sonucunda Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan kadınların depresif belirtileri ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmadığından, sistematik gözden geçirmeye dâhil edilmemiştir. Ülkemizdeki kırsal alanda yaşayanların yer aldığı çalışmaların artırılmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar ve Güçlü Yanlar

Metaanalize dâhil edilecek birincil çalışmalar taranırken, tüm veri tabanlarına ayrı ayrı odaklanmaktan ziyade araştırmacıların kendi arasında gerçekleştirdiği paylaşım doğrultusunda makale taraması gerçekleştirilmiştir. Analiz sadece yayımlanmış çalışmaları değil, Türkiye'deki durumu bildiren ancak gözden kaçan tez çalışmalarını da içermiştir. Yayımlanmamış çalışmaların kullanılmaması dosya dolabı problemi (file drawer problem) olarak isimlendirilmektedir (23). Araştırmanın güçlü yanlarından birisi bu problemi aşarak,

yayımlanmamış tez çalışmalarına yer vermesidir. Çalışmaların senteze alınması kararı iki araştırmacı tarafından birbirlerinden habersiz şekilde verilmiş olup, uyumsuzluk durumunda üçüncü araştırmacıya başvurulması yöntemi ile olası bir yanlılık durumu en aza indirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Türkiye’de çalışan ve çalışmayan kadınların depresif belirti şiddetlerini derleyen bir çalışmanın mevcut olmaması bu sistematik gözden geçirmenin önemini ortaya koymaktadır. Mevcut çalışmanın ülkemizdeki durumu belirlemek ve yurt dışındaki verilerle karşılaştırmak açısından alanyazına katkı sağlaması amaçlanmıştır. Metaanalize dâhil edilen 10 çalışmanın yedisi tez çalışmasından oluşmaktadır.

Mevcut çalışmada kadınların çalışma durumu çerçevesindeki rolleri ele alınmıştır. Buna göre kadınların depresif belirti şiddetleri üzerinde bir işte çalışmanın ya da ev hanımı olmanın anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Depresif belirtilerde çalışma durumu dışında yaş, aile öyküsü gibi çeşitli değişkenlerin incelenmesinde yarar görülmektedir. Gelecek çalışmalarda bahsedilen etkenlerin ele alınması yeni bulguların açığa çıkmasına ışık tutacaktır.

Düşük sosyoekonomik düzeyli ülkelerde, kadın eğitime daha az yatırım yapılmakta, kadınlar bu nedenle donanım gerektiren işlerde özel eğitimlerinin olmamasından kaynaklı sorunlar yaşamaktadır (45). Kadınların eğitimleri ile ilgili çalışmaların artırılması ve bu konu ile ilgili politikaların üretilmesi zorunluluğu oluşmuştur. Ayrıca cinsiyet eşitliğine ve kadının iş yaşamındaki sorunlarının etkili çözümüne yönelik kanuni düzenlemelerin yapılması ve uygulanması da elzem bir konudur.

Çalışma konusu belirlendikten sonra yapılan alanyazın taramasında, doğum sonrası depresyon tanısının çalışan ve çalışmayan kadınlardaki yaygınlığını araştıran birkaç çalışmayla karşılaşılmıştır (51-54). İleride ülkemizde çalışan ve çalışmayan kadınların yaşadıkları doğum sonrası depresyona odaklanan bir metaanaliz çalışması yapılabilir.

Metaanalizde yer alan birincil çalışmalarda depresif belirtiler bireylerin doldurmuş olduğu öz bildirim ölçekleri aracılığıyla saptanmaya çalışılmıştır. Klinisyenin puanladığı ölçekler metaanaliz çalışmasına dâhil edilmemiştir. Gelecek çalışmalarda bu ölçeklere de yer verilmesinin bulguların geçerliğini artıracığı düşünülmektedir.

Bu metaanalizde yer alan birincil çalışmalarda kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin çalışmaya dâhil edilememesi, bilimin belirli bir zümreye ya da gruba hizmet etmek üzerine kurulmamış olduğu gerçeğine aykırı görünmektedir. Teknolojik imkânlardan ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayan ya da kolaylıkla ulaşılabilen bölgelerde yaşamayan bireylere ait ölçümlerin alınması da yine araştırmaları gerçekleştiren bilim insanlarına düşen sorumluluklar arasında olmalıdır. Kâğıtçıbaşı’na göre, kültürel geçerliği olan bir kuram üretmek amacıyla bilgi üretmek; kuramın farklı kültürlerde sınanması ve yerel kuram oluşturma sürecine katkıda bulunur (55). Bu gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal sorunlarla ilgilenen bilim insanları için önemli bir konudur. Metaanaliz çalışmasının bilimsel merakı gidermek amacıyla yapılmasının yanı sıra sosyal sorunlara eğilen bir çalışma olması da oldukça önemlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir- EY, EU, FY; Tasarım- EY, EU, FY; Denetleme- FD; Kaynaklar- (-); Malzemeler- (-); Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- EY, EU, FY; Analiz ve/veya Yorum- EY; Literatür Taraması- EY, EU, FY; Yazıyı Yazan- EY, EU, FY; Eleştirel İnceleme- FD.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Kring AM, Johnson SI, Davison GC, Neale JM. Anormal psikolojisi. [Abnormal Psychology]. 12. baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Koroğlu E. American Psychiatric Association. DSM-5 tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı. [Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)] Ankara: Hekimler Yayın Birliği Yayınları, 2013.
- Kessler RC, Berglund P, Demler O, Jin R, Merikangas KR, Walters EE. Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. Arch Gen Psychiatry 2005;62:593-602. [Crossref]
- Binbay T, Alptekin T, Ulaş H, Direk Tecirli N, Aker T, Akvardar Y, et al. Türkiye’de psikiyatrik epidemiyoloji: yakın zamanlı araştırmalarda temel bulgular ve gelecek için öneriler. [Psychiatric epidemiology in Turkey: key findings in recent studies and recommendations for the future]. Türk Psikiyatri Derg 2014;25:264-281. [Crossref]
- Merikangas KR, Rihmer Z. Mood disorders: epidemiology. In: Kaplan & Sadock’s Comprehensive Textbook of Psychiatry 2017, 10th ed. Lippincott Williams & Wilkins.
- Brüne M. Textbook of Evolutionary Psychiatry and Psychosomatic Medicine: The Origins of Psychopathology 2016. United Kingdom: Oxford University Press.
- Bağterzi AD. Tante Rosa’yı öldürmek, Tante Rosa’yı delirtmek. [Killing Tante Rosa, driving Tante Rosa crazy]. TPD Bülteni 2010;13:31-35.
- Ökten Ş. Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin toplumsal cinsiyet düzeni. [Gender and power: The gender order of the Southeastern Anatolia Region]. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derg 2009;2:302-312. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/toplumsal-cinsiyet-ve-iktidar-gneydou-anadolu-blgessn-toplumsal-cnsiyet-dzen-gender-and-power-the-system-of-gender-in-southea.pdf>
- İşgücü İstatistikleri Haziran 2020 (10 Eylül 2020) Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-2020-37484>
- Erken C. Kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları engeller ve işkur için öneriler. [Barriers faced by women in the labor market and recommendations for işkur]. Uzmanlık Tezi, 2020. <https://media.iskur.gov.tr/42500/caner-erken.pdf>
- Kazanç Yapısı Araştırması, 2018. Türkiye İstatistik Kurumu, 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanç-Yapisi-Arastirmasi-2018-30580#:~:text=2018%20y%C4%B1%C4%B1nda%20y%C4%B1l%C4%B1k%20ortalama%20br%C3%Bct,208%20TL%20olarak%20tahmin%20edildi>
- Hashmi H, Khurshid M, Hassan I. Marital adjustment, stress and depression among working and non-working married women. IJMU. 2007;2:19-26. https://www.akspublication.com/Paper03_Jan-Jun2007_.pdf
- Murray CL, Gien L, Solberg SM. A Comparison of the mental health of employed and unemployed women in the context of a massive layoff. Women Health. 2003;37:55-72. [Crossref]
- Gurudatt N. Postpartum depression in working and non-working women. IPEDR 2014;78. <https://www.semanticscholar.org/paper/Postpartum-Depression-in-Working-and-Non-Working-Gurudatt/65862df4c0dd09c9debfcf0fe1a9611f1c2a13>
- Kurian D. Depression among working and non-working middle aged women. Rajagiri J Soc Dev. 2012;4:57-66. <http://journals.rajagiri.edu/index.php/rssj/article/view/163/152>
- Zeab F, Ali U. Depression in working and non-working women in Pakistan: A comparative study. JSSH 2018;57:113-126. <https://jssh.uok.com/oj/index.php/jssh/article/view/107/96>
- Dandona A. A study on marital adjustment and depression of working and non working married women. IJE 2013;1:46-51. https://www.researchgate.net/publication/317065892_A_Study_on_Marital_Adjustment_and_Depression_of_Working_and_Non-Working_Married_Women
- Hall EM, Johnson JV. Depression in unemployed Swedish women. Soc Sci Med. 1988;27:1349-1355. [Crossref]
- Ramji RS, Noori MY, Faisal A. Postpartum depression among working and nonworking mothers/women in Karachi, Pakistan. JNUR. 2016;6:5-16. [Crossref]
- Rosenfield S. The effects of women’s employment: Personal control and sex differences in mental health. J Health Soc Behav. 1989;77-91. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/2723381/>
- Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman D.G, & PRISMA Group. Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. PLoS medicine, 2009, 6(7), e1000097. [Crossref]
- Hedges LV. Distribution theory for Glass’s estimator of effect size and related estimators. J Educ Stat 1981;6:107-128. [Crossref]

23. Borenstein M, Hedges LV, Higgins JP, Higgins JPT, Rothstein HR. Introduction to Meta-Analysis, 1st ed. Chichester: John Wiley & Sons; 2009. [Crossref]
24. Cohen J. Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2nd ed. New York: Lawrence Erlbaum Associates; 1988. <https://www.utstat.toronto.edu/~brunner/oldclass/378f16/readings/CohenPower.pdf>
25. Higgins JP, Thompson SG, Deeks JJ, Altman DG. Measuring inconsistency in meta-analyses. *BMJ*. 2003;327:557-560. [Crossref]
26. Başkan E, Yağcı N, Telli Atalay O, Aslan Telci E. Quality of life, depression and musculoskeletal pain experience among employed women: A controlled study. *J Back Musculoskelet Rehabil* 2016;29:597-601. [Crossref]
27. Bilgin M. Çalışan ve çalışmayan kadınlara ilişkin bazı değişkenlerin depresyon düzeylerine etkisi. [The effect of some variables related to working and non-working women on depression levels]. H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990.
28. Çilli AS, Kaya N, Bodur S, Özkan I, Kucur R. Ev kadınlarında ve çalışan evli kadınlarda psikolojik belirtilerin karşılaştırılması. [The comparison of psychological symptoms between housewives and married workingwomen]. *Genel Tıp Derg* 2004;14:1-5. <https://www.acarindex.com/genel-tip-dergisi/ev-kadinlarinda-ve-calisan-evli-kadinlarda-psikolojik-belirtilerin-karsilastirilmasi-263915>
29. Gemci BN. Çalışan ve çalışmayan kadınların ruh sağlığı durumlarının karşılaştırılması. [Comparing Mental Health Situations of Employed and Unemployed Women]. Ü. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=zJW-WKJuUcT2R5TH-pfoNg&no=TH28LZ_BbywGge75uhtg
30. Gözübüyük-Bayraktaroğlu M. Anaokulunda çocuğu olan çalışan ve çalışmayan annelerin rol memnuniyetine göre depresyon ve kaygı belirtileri düzeylerinin karşılaştırılması. [A comparative study of relationship of maternal role satisfaction with depression and anxiety symptom levels for working and non working mothers who have children at preschool]. M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010. http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/596/mukaddes_bayraktaroglu_tez.pdf.PDF?sequence=1&isAllowed=y
31. Kaya R. Çalışan ve çalışmayan kadınlarda depresyon belirtilerinin yaşam kalitesine, uyku kalitesine ve gece yeme bozukluğuna etkileri. [The effects of depression symptoms on quality of life, sleep quality and night eating disorder in working and non-working women]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, B. U. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=uel569w7C5VYgC7fV0mK5w&no=jzlsuvc1msLdeTFIEPcT8A>
32. Mavric B, Alp Z, Kunt AS. Depression and life satisfaction among employed and unemployed married woman in Turkey: A gender based research conducted in a traditional society. *Inquiry* 2016;2:153-178. <http://inquiry.ius.edu.ba/index.php/Inquiry/article/view/89>
33. Tetikli Nart H. Çalışan ve çalışmayan kadınların depresyon, anksiyete ve benlik saygı düzeylerinin incelenmesi. [A comparative research on depression, anxiety and self-respect levels of working and non-working women]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, B. U. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=7OVpCjt8O8DEmPmVvNupZg&no=ZSHcAyjL_ZTJLHW8LvKftg
34. Uçak J. Çalışan ve çalışmayan kadınlarda iletişim becerilerinin evlilik doyumuna etkisi. [The effect of interpersonal communication skills on the marital satisfaction of employed and unemployed women]. Ü. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=a-JKq_EBmHdRQ6AlnhvkgQ&no=ju44g-gLPkta-xmzvri37g
35. Uluçay V. Manavgat ilçesinde yaşayan çalışan ve çalışmayan kadınlarda duygudurum beslenme davranışı üzerine etkisi. [Effect of emotional state on nutrition behavior in working and non-working women living in Manavgat district.]. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018. <https://9lib.net/document/oz11n33z-manavgat-ilcesinde-yasayan-calisan-calismayan-kadinlarda-durumunun-davransi.html>
36. Ünal S, Özcan E. Depresyonda hazırlayıcı, ortaya çıkarıcı ve koruyucu etkenler. [Precipitating, predisposing and protective factors in depression]. *Anadolu Psikiyatri Derg*. 2000;1:41-47. <https://www.alpha-psychiatry.com/Content/files/sayilar/167/41-48.pdf>
37. Yaşın Dökmen Z. Çalışma, cinsiyet ve cinsiyet rolleri ile ev işleri ve depresyon ilişkisi. [Relationship between work, gender and gender roles, housework and depression]. *TPD* 1997;12:39-53. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443319970000m000262.pdf>
38. Ermiş E. Kadın sığınma evlerinde kalan ve kalmayan kadınlarda benlik saygısı, depresyon düzeyi ve psikosomatik belirtiler: Bursa ili örneği. [Reversal of the remaining women's shelter and women's self-esteem, depression and psychosomatic symptoms: An example of the province of Bursa]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013. <https://dspace.arel.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12294/145>
39. Kessler RC, McRae Jr JA. The effect of wives employment on the mental health of married men and women. *Am Sociol Rev*. 1982;47:216-227. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7091930/>
40. Ross CE, Mirowsky J, Huber J. Dividing work, sharing work, and in-between: Marriage patterns and depression. *Am Sociol Rev*. 1983;48:809-823. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/6666885/>
41. Radloff L. Sex differences in depression. *Sex Roles*. 1975;1:249-265. [Crossref]
42. Baruch GK, Biener L, Barnett RC. Women and gender in research on work and family stress. *Am Psychol*. 1987;42:130-136. [Crossref]
43. Budak G, Doğan HZ, Harlak H. Çalışan kadınların sorunları: bir toplumsal değişme aşaması. [Problems of working women: A stage of social change]. *Aile ve Toplum* 1991;1. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/%20198059>
44. Arıkan NO. Çalışan ve çalışmayan kadınların aile kaynaklarının kullanımına ve yönetimine ilişkin davranışları. [Behaviours of employed and unemployed women regarding the utilization and management of family resources]. G. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=I25xvpl0PiGUuX6R7OEtgc&no=H5W8pVMnaN8xhhyMyYhkeQ>
45. Doğru A. Kadın çalışanların cam tavan engelleri ve iş tatminine etkisi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi örneği. [Glass ceiling barriers for woman employees and its effect on the job satisfaction: an example from Afyon Kocatepe University Faculty of medicine]. D. P. Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=NhoIYLjo8m5DrppfQBE-Qw&no=pnT5uzCYYH_wo0hL0gK8hQ
46. Lenk F. Çalışan ve çalışmayan kadınların tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması. [Comparison of the burnout levels of working and non-working women]. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ. G. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11363/1585/583804.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
47. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. Tarımsal ve kırsal geçimim ulusal cinsiyet profili Türkiye: Ülke toplumsal cinsiyet değerlendirme serisi. [National gender profile of agricultural and rural livelihood Turkey: Country gender assessment series]. 2016. <http://www.fao.org/3/i6192tr/i6192tr.pdf>
48. Crowell Jr BA, George LK, Blazer D, Landerman R. Psychosocial risk factors and urban/rural differences in the prevalence of major depression. *Br J Psychiatry* 1986;149:307-314. [Crossref]
49. Patten SB, Stuart HL, Russel L, Maxwell CJ, Arboleda-Flórez J. Epidemiology of major depression in a predominantly rural health region. *Soc Psychiatry Psychiatric Epidemiol* 2003;38:360-365. [Crossref]
50. Probst J, Laditka SB, Moore CG, Harun N, Powell MP, Baxley EG. Rural-urban differences in depression prevalence: implications for family medicine. *Fam Med*. 2006;38:653-660. <https://fammedarchives.blob.core.windows.net/imagesandpdfs/fmhub/fm2006/October/Janice653.pdf>
51. Ozbaşaran F, Coban A, Kucuk M. Prevalence and risk factors concerning postpartum depression among women within early postnatal periods in Turkey. *Arch Gynecol Obstet*. 2011;283:483-490. [Crossref]
52. Özgür G, Atan SU, Ardahan M. Postpartum depression among working and nonworkingwomen in Denizli, Turkey. *HealthMED*. 2012;6:2043-2051. https://www.researchgate.net/profile/Senay-Uensal-Atan/publication/289093424_Postpartum_Depression_Among_Working_and_Non-working_Women_in_Denizli_Turkey/links/58aff10daca2725b54113b3c/Postpartum-Depression-Among-Working-and-Non-working-Women-in-Denizli-Turkey.pdf
53. Cevik E, Yanikkerem E. The factors affecting self-esteem, depression and body image of pregnant women in a state hospital in Turkey. *J Pak Med Assoc*. 2020;70:1159-1164. [Crossref]
54. Dönmez M, Yavuzlar Civan H, Noyan Ahlatcıoğlu E, Dülgeroğlu D, Yazıcı E, Aydın N. Annelerin çalışma durumları ile depresyon ve anksiyete düzeyleri ilişkisinin incelenmesi: Bir ön çalışma. [Investigation of Relationship Between Depression, Anxiety Levels and Working Status of Mothers -A Preliminary Study]. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Derg* 2017;1:17-22. [Crossref]
55. Kağıtçıbaşı Ç. Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikolojide kuram ve uygulamalar [Self, family and human development: Theory and applications in cultural psychology], 4. baskı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.